

Бердянський державний педагогічний університет

Факультет дошкільної, спеціальної та соціальної освіти

Кафедра соціальної роботи та інклюзивної освіти

Пояснювальна записка

до кваліфікаційної роботи

бакалавр

(освітній ступінь)

на тему

**«СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ПРОФІЛАКТИКИ
ШКІЛЬНИХ КОНФЛІКТІВ ЯК НАПРЯМ ФОРМУВАННЯ
БЕЗКОНФЛІКТНОГО СУСПІЛЬСТВА»**

Виконав: здобувач вищої освіти першого
(бакалаврського) рівня вищої освіти

IV курсу, групи 403 СР

Галузь знань 23 Соціальна робота

спеціальності 231 Соціальна робота

ОПП «Соціальна робота та соціальна
педагогіка»

ЮНОШЕВ Юрій Олексійович

Керівник:

к.пед.н., доцент Анастасія ПОПОВА

Рецензент:

к.пед.н., доцент Анастасія ТУРГЕНЄВА

2023 р.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ З ПРОФІЛАКТИКИ ШКІЛЬНИХ КОНФЛІКТІВ В УЧНІВСЬКОМУ СЕРЕДОВИЩІ	7
1.1. Конфлікти в учнівському середовищі та шляхи їх розв’язання як соціально-педагогічна проблема	7
1.2. Сутність та зміст соціально-педагогічної роботи з профілактики шкільних конфліктів в учнівському середовищі та умови її ефективності	16
1.3. Змістові та організаційні основи соціально-педагогічної технології медіації та відновлюваного підходу у вирішенні конфліктів в учнівському середовищі	19
Висновки до першого розділу.....	26
РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ВПРОВАДЖЕННЯ СЛУЖБИ ШКІЛЬНОГО ПОРОЗУМІННЯ ЯК ОСНОВНОГО СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОГО ІНСТРУМЕНТУ З ПОДОЛАННЯ КОНФЛІКТІВ В УЧНІВСЬКОМУ СЕРЕДОВИЩІ	27
2.1. Моделі та особливості організації служби шкільного порозуміння в умовах закладу загальної середньої освіти.....	27
2.2. Експериментальне дослідження необхідності впровадження служби шкільного порозуміння як основного соціально-педагогічного інструменту з подолання конфліктів в учнівському середовищі	37
2.3. Опис етапів впровадження служби шкільного порозуміння як основного соціально-педагогічного інструменту з подолання конфліктів в учнівському середовищі	48
Висновки до другого розділу	56
ВИСНОВКИ	58
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	62
ДОДАТКИ	

ВСТУП

Актуальність дослідження. Освіта – основна рушійна сила особистісного зростання, соціально-економічного розвитку і політичної стабільності кожної країни [85] Освіта за певних умов здатна масштабувати невдоволення, посилювати соціальну напруженість, загострювати нерівність і, таким чином, провокувати різні види конфліктів конфлікти. Водночас, освіта може, навпаки, сприяти соціальній трансформації суспільства – від розрізненості до єднання, зменшувати напруженість. Шкільні конфлікти є невідомою складовою системи освіти. Сучасне суспільство стикається зі значними викликами, пов'язаними зі зростаючою кількістю шкільних конфліктів, особливо це актуально в умовах повномасштабної війни в Україні. Шкільні конфлікти можуть бути спричинені різними факторами, такими як різниці відносно світогляду, культурні та етнічні розбіжності, взаємні неприязні та багато іншого. Деструктивні конфлікти, які можуть виникати у навчальному середовищі закладів освіти негативно впливають на навчальний процес і їх психологічний стан. Конфлікти в школі можуть мати серйозні наслідки для учнів, включаючи погіршення академічних досягнень, невротичні розлади, відчуття соціальної відчуженості та втрату мотивації до навчання.

Тому, важливим аспектом соціально-педагогічної роботи у кожному закладі освіти є вирішення проблеми шкільних конфліктів є їх профілактика шляхом створення соціально-педагогічних умов, спрямованих на формування безконфліктного суспільства. Застосування ефективних педагогічних стратегій та технологій, таких як медіація та служба шкільного порозуміння може значно знизити рівень конфліктності серед школярів, сприяти їхньому позитивному розвитку та сприятиме створенню гармонійного навчального середовища.

У цьому аспекті особливого значення набуває дослідження ефективних форм і методів соціально-педагогічної діяльності з подолання конфліктів в учнівському середовищі засобами технології медіації в умовах служби шкільного порозуміння.

Згідно з нашим дослідженням, різні аспекти даної проблеми розглядаються у дослідженнях вітчизняних та зарубіжних вчених. Наприклад, загальні основи вивчення сутності конфлікту, його причин і шляхів вирішення досліджені в працях О. Бодальова, Ф. Бородкіна, В. Журавльова, А. Зайцева, Г. Ложкіна, М. Пірен, Н. Пов`якель та інших авторів. Проблема застосування медіації для вирішення шкільних конфліктів розглядається в дослідженнях А. Анцупова, Н. Грішиної, Л. Дурняк, Б. Леко, Л. Матвійчук, Г. Чуйко та інших авторів. Проте, соціально-педагогічна технологія медіаторства не має повного освітлення, тому ми досліджуємо її у контексті загальних досліджень професійної діяльності шкільного соціального педагога, зокрема робіт О. Безпалько, Г. Вороніної, О. Єжової, І. Зверєвої, А. Капської, П. Шептенко та інших авторів, а також соціально-педагогічних технологій, які досліджуються Т. Алексєєнко, С. Архипова, Р. Вайнола, Л. Завацька, О. Карпенко та іншими авторами.

Аналіз бібліографічних джерел вказує на те, що проблема використання медіації для вирішення конфліктів між учнями в школах загальної середньої освіти розглядається неповно. Одночасно, наявність шкільних служб шкільного порозуміння та вивчення їх організації як форми розв'язання конфліктів у середовищі учнів є важливою складовою функціонування сучасної освітньої системи, особливо враховуючи сьогоdnішній воєнний статус нашої країни. Необхідність розв'язання окреслених суперечностей, актуальність, доцільність й об'єктивна потреба у запровадженні служб шкільного порозуміння у закладах освіти зумовили вибір теми бакалаврської роботи **«Соціально-педагогічні умови профілактики шкільних конфліктів як напрям формування безконфліктного суспільства»**.

Об'єкт дослідження – соціально-педагогічна діяльність з профілактики шкільних конфліктів в учнівському середовищі.

Предмет дослідження – соціально-педагогічні умови профілактики шкільних конфліктів в учнівському середовищі засобами технології медіації та

відновлювального підходу в умовах служби шкільного порозуміння закладу загальної середньої освіти

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати соціально-педагогічні умови профілактики шкільних конфліктів в учнівському середовищі засобами технології медіації та відновлювального підходу, розробити модель та етапи запровадження служби шкільного порозуміння у закладах загальної середньої освіти задля створення ефективних соціально-педагогічних умов профілактики конфліктів в учнівському середовищі.

Відповідно до мети, об'єкта та предмета дослідження визначені його **завдання:**

1. Проаналізувати сутність, причини та шляхи розв'язання конфліктів в учнівському середовищі.
2. Визначити змістові, організаційні основи соціально-педагогічної технології медіації та відновлюваного підходу у вирішенні конфліктів в учнівському середовищі.
3. Схарактеризувати моделі та особливості організації служби шкільного порозуміння в умовах закладу загальної середньої освіти
4. Експериментально перевірити необхідність впровадження служби шкільного порозуміння як основного соціально-педагогічного інструменту з подолання конфліктів в учнівському середовищі та розробити етапи її впровадження у закладі загальної середньої освіти.

- **Методи дослідження.** Для досягнення мети та виконання визначених завдань використано комплекс таких методів: *загальнонаукові* (аналіз, синтез, систематизація, порівняння, узагальнення використовувалися для вивчення праць зарубіжних і вітчизняних науковців); *конкретно-наукові*: (категоріальний аналіз – для розкриття змісту й уточнення дефініцій основоположних понять; структурно-функціональний аналіз – для з'ясування структурних, змістових і процесуальних особливостей організації соціально-педагогічної профілактики шкільних конфліктів та служб шкільного порозуміння; структурно-логічний аналіз – для виокремлення соціально-педагогічних умов профілактики шкільних конфліктів в

учнівському середовищі; *емпіричні* (спостереження, анкетування, тестування, бесіди та інтерв'ю з учнями); *експериментальні* (психолого-педагогічний експеримент констатувальний, формувальний та контрольний, що дозволить перевірити ефективність служби); *статистичні* (обробка та узагальнення науково-теоретичних та дослідно-експериментальних даних (кількісний і якісний аналіз), які забезпечили можливість за здобутими результатами оцінити педагогічну ефективність проведеного дослідження); методи моделювання та наукової екстраполяції задля розроблення ефективного механізму діяльності служб шкільного порозуміння в контексті профілактики конфліктів в учнівському середовищі.

Структура магістерської роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до кожного з них, загальних висновків, списку використаних джерел (усього 76 найменувань) та додатків на 51 сторінка. Повний обсяг магістерської роботи становить 122 сторінки, основний зміст викладено на 61 сторінці. Робота містить 2 таблиці та 5 рисунків.

ВИСНОВКИ

Узагальнення результатів дослідження проблеми соціально-педагогічних умов профілактики шкільних конфліктів в учнівському середовищі свідчить про досягнення мети й вирішення завдань наукового пошуку та дає підстави до таких висновків.

Проблема соціально-педагогічної профілактичної діяльності з подолання конфліктів в учнівському середовищі у закладах загальної середньої освіти становить значний інтерес для українських та зарубіжних дослідників, особливо в умовах війни та її завершення.

1. На підставі досліджень наукової та літературної літератури було проаналізовано основні поняття, такі як "конфлікт", "педагогічний конфлікт", "медіація", "шкільна медіація" і "відновлювальний підхід". Були описані основні типи педагогічних конфліктів (конфлікти, що виникають у процесі навчальної діяльності як реакція на перешкоди до досягнення цілей; конфлікти очікувань; конфлікти між особистостями), їх класифікацію (за спрямованістю, рівнем, змістом) і види (внутрішньоособистісний, міжособистісний, груповий, особистісно-груповий). Були проаналізовані причини педагогічних конфліктів, які включають об'єктивні та суб'єктивні фактори. Були визначені структурні компоненти педагогічних конфліктів (об'єкт, предмет, інцидент, суб'єкти) і стилі поведінки в конфліктних ситуаціях (співпраця, компроміс, уникнення, пристосування, суперництво). Було встановлено, що в учнівському середовищі найчастіше виникають конфлікти між "учень-учень", "учень-вчитель", "вчитель-батьки", "учень-батьки". Було показано, що конфлікти можуть мати деструктивний або конструктивний характер, і вирішальну роль у зменшенні їх наслідків та формуванні безконфліктного суспільства відіграє соціально-педагогічна робота з профілактики шкільних конфліктів, яку виначаємо як комплекс заходів, спрямованих на запобігання виникненню конфліктів у школі, а також на їх врегулювання та навчання учасників освітнього процесу до конструктивного їх вирішення.

На підставі проведеного аналізу можна прийти до висновку, що розвиток конструктивної поведінки в ситуаціях конфлікту в контексті соціально-педагогічної

профілактики можливий шляхом використання соціально-педагогічної технології медіаторства та впровадження служби шкільного порозуміння в загальносередній школі. Ці підходи сприяють використанню мирних методів вирішення конфліктів і є основними соціально-педагогічними заходами для запобігання конфліктам у шкільному середовищі.

2. Аналіз вмістовних та організаційних основ соціально-педагогічної технології медіаторства та відновлюваного підходу у вирішенні конфліктів в учнівському середовищі довів, що соціально-педагогічна технологія медіаторства є новаторською технологією, яка застосовується для вирішення суперечок та запобігання конфліктним ситуаціям між учасниками освітнього процесу на основі відновлюваного підходу. Ця технологія передбачає систематичне залучення підготовленого медіатора, який може бути педагогом, батьком або самим учнем, для роботи з конфліктами. Однак, вона може бути успішно впроваджена лише при наявності служби шкільного порозуміння, що розглядається як структурний підрозділ, створений у навчальному закладі з метою сприяння вирішенню конфліктів, мінімізації їх наслідків та створення сприятливого освітнього середовища.

Аналіз вмістових і організаційних засад соціально-педагогічної технології медіаторства та відновлюваного підходу у вирішенні конфліктів в середовищі учнів показав, що соціально-педагогічна технологія медіаторства є новаторською методикою, застосовуваною для вирішення суперечок та запобігання конфліктам між учасниками навчального процесу на основі відновлюваного підходу. Вона передбачає систематичне включення у роботу з конфліктами підготовленого медіатора, який може бути педагогічним працівником, батьком або самим учнем. Для успішного впровадження такої технології необхідно створити службу шкільного порозуміння як структурний підрозділ у навчальному закладі, який має на меті сприяти вирішенню конфліктів, мінімізувати їх наслідки та створити сприятливе навчальне середовище.

3. Організаційні засади соціально-педагогічної технології медіаторства та відновлюваного підходу у вирішенні конфліктів в учнівському середовищі через

службу шкільного порозуміння включають умови, такі як наявність приміщення, участь всіх працівників школи, проведення інформаційно-просвітницьких заходів та зацікавленість осіб у впровадженні. Крім того, організація та проведення навчання школярів-волонтерів та працівників школи є важливими елементами.

Зважаючи на особливості соціально-педагогічної технології медіації та відновлюваного підходу в урегулюванні конфліктів в учнівському середовищі, служба шкільного порозуміння в освітньому закладі може бути створена за трьома різними моделями: профілактичною, виховною та сервісною. Для досягнення ефективності служби шкільного порозуміння важливими є комплексне систематизоване навчання фахівців (вчителів, психолога) та школярів-медіаторів, які проводитимуть процедури примирення згідно з принципом рівності.

4. Процес впровадження служби шкільного порозуміння передбачав ряд етапів, зокрема діагностику проблеми, пошук рішення та вибір технології, постановку цілей і завдань, впровадження служби шкільного порозуміння та оцінку ефективності вирішення проблеми. Реалізація етапів впровадження стала можливою за результатами проведення соціально-педагогічного експерименту у три етапи (констатувальний, формувальний, контрольний). Дослідно-експериментальною роботою в рамках соціально-педагогічного експерименту було охоплено 30 осіб, з них: 20 учнів 5-8 класів 10 педагогів школи. Проведення первинної діагностики на констатувальному етапі дослідження засвідчило, що у підлітків неформована культура конструктивної поведінки у вирішенні конфліктних ситуацій, а фахівці (психолог та вчителі) мають недостатній рівень готовності до процесу впровадження служби шкільного порозуміння та реалізації технології процесу включення школярів-волонтерів в ролі ведучих примирювальних процедур, що пояснюється сукупністю чинників значущих для реалізації технології медіаторства професійних умінь і навичок, особистісних властивостей). Однак, з об'єктивних причин формувальний етап експерименту, як і контрольний реалізувати не вдалося. Тому, у нашій роботі ми презентували наші теоретичні напрацювання та бачення того, як служба шкільного порозуміння має бути впроваджена в освітній процес після проведення діагностичної роботи

Виконання вищезазначених завдань дає змогу говорити про успішне виконання магістерського дослідження, теоретичну та практичну базу якого можна використовувати при подальшому вивченні форм, методів та шляхів соціально-педагогічної діяльності з подолання конфліктів в учнівському середовищі.

Проведене дослідження не вичерпує усіх аспектів цієї проблеми. Подальші наукові пошуки доцільно спрямувати на вивчення ефективності роботи служб шкільного порозуміння у пост конфліктний військовий період, а також особливостей взаємодії учасників служби шкільного порозуміння поза межами конфліктів «учень-учень», «учень-учитель».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексєєнко Т. Ф. Мотивація й цінності групування школярів у малі групи. *Соціальна педагогіка. Теорія та практика*. №2. 2010. С 24-30.
2. Архипова С. П., Майборода Г. Я., Тютюнник О. В. Методи та технології роботи соціального педагога: навчальний посібник. Київ: Видавничий дім «Слово», 2011. 496 с.
3. Безпалько О. В. Соціальна педагогіка: схеми, таблиці, коментарі: навч. посіб. [для студентів вищ. Навч. закл.]. Київ: Центр учбової літератури, 2009. 208 с.
4. Білик Н. М. Медіація як технологія професійної діяльності соціального педагога та соціального працівника. *Освітній простір. Глобальні, регіональні та інформаційні аспекти*. Науково-методичний журнал. Випуск 10. Чернівці, 2012. С. 102-103.
5. Білик Н. М. Впровадження технології медіації у загальноосвітній школі: виклики сьогодення. *Науковий вісник Чернівецького університету: Збірник наукових праць*. Вип. 747. Педагогіка та психологія. Чернівці: Чернівецький У-т, 2015. 208 с. С. 9-16.
6. Білик Н. М. Медіація однолітків як технологія вирішення конфліктів у загальноосвітній школі. *Педагогіка та психологія: збірник наукових праць / за заг. ред.. І. Ф. Прокопенка, проф. С. Т.Золотухіної*. Харків: Вид-во ТОВ «Щедра садиба плюс», 2015. Вип. 49. 352 с. С. 3-12.
7. Білик Н. М. Соціально-педагогічна технологія медіаторства у вирішенні конфліктів між молодшими підлітками : дис. канд.пед.наук : 13.00.05 / Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича. Чернівці, 2017. 288 с.
8. Біцай А. В. Моделі медіації у світі та перспективи для України. *Цивілістика*. № 6. 2013. С.85-89. URL: http://www.pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2013/6_2013/19.pdf.
9. Богданова І. М. Соціальна педагогіка: навч. посіб. Київ: знання, 2008. 343 с.
10. Бочкор Н. Соціально-педагогічна та психологічна робота з дітьми у конфліктний та постконфліктний період: метод. Рек. Київ: МЖПЦ «Ла Страда-Україна», 2014. 84 с.

11. Вайнола Р. Х. Класифікаційні підходи до характеристики технологій соціальної та соціально-педагогічної роботи [Електронний ресурс]. *Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова*. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/7259/1/Vaynola.pdf>.
12. Ващенко І. В. Конфліктологія та теорія переговорів: навч. Посіб. Київ: Знання, 2013. 407 с.
13. Гайдамашко І. А. Професійна підготовка майбутніх соціальних педагогів до профілактики агресії підлітків: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня пед.. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти». Тернопіль, 2013. 24 с.
14. Гірник А. М. Основи конфліктології. Навч. Посіб. Для студ. Вищ. Навч. Закадів. Києво-Могилянська академія. Київ, 2010. 222 с.
15. Гірник А. М. Соціальна робота і програми відновного правосуддя: теорія і практика. Посібник для викладачів. Київ, 2009. 188 с.
16. Гуменюк О. Є. Теорія і методологія інноваційно-психологічного клімату загальноосвітнього закладу. Ялта-Тернопіль: Підручники і посібники, 2008. 340 с.
17. Гурп Г. Медіація однолітків. Докладний посібник з розв'язання конфліктів у наших школах. [Електронний ресурс]. Матеріали тренінгу, 2002. URL: http://www.ahmerov.com/book_1129.html.
18. Джонсон Д. В. Соціальна психологія. Тренінг міжособистісного спілкування. Київ: ВД «Києво-Могилянська академія», 2003. 288 с.
19. Директива №2008/52/ЕС Європейського парламенту і Ради о некоторых аспектах посредничества (медиации) в гражданских и коммерческих делах. [Електронний ресурс]. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_a95
20. Дітківська Н. В. Роль і значення посередницької діяльності у професійній підготовці майбутніх соціальних педагогів [Електронний ресурс]. *Соціум. Наука. Культура*. URL: <http://intkonf.org/ditkivska-nv-rol-iznachennya-poserednitskoyi-diyalnosti-u-profesiyniy-pidgotovtsi-maybutnihsotsialnih-pedagogiv/>
21. Долинська Л. В. Психологія конфлікту: навч. Посібн. Київ: Каравела, 2010. 304 с.

22. Дурняк Л. Шкільна медіація як засіб вирішення конфліктів серед підлітків. *Педагогіка і психологія пед. освіти: наук.-метод. журн.* 2013. № 5. С. 191-200.
23. Дуткевич Т. В. Психологічний зміст поняття конфліктності. Проблеми сучасної психології. 2013. Випуск 20. С. 192-200.
24. Дуткевич Т.В. Дитяча психологія. Навчальний посібник. Київ. «Центр учбової літератури», 2012. 424 с.
25. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери. 2-ге видання / за заг. ред.. І. Д. Звереві. Київ, Сімферополь: Універсум, 2013. 536 с.
26. Європейський кодекс поведінки для медіаторів. URL: <http://bgarf.ru/sciencecenter-of-mediation-and-187-conflictology/normativno-pravovye-dokumenty/evro-kodeks.pdf>
27. Завацька Л. М. Технології професійної діяльності соціального педагога: навчальний посібник для ВНЗ. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2008. 240с.
28. Заверико Н. В. Медіація як технологія розв'язання конфліктів серед підлітків: вітчизняний та зарубіжний досвід. *Соціальна педагогіка: теорія та практика.* №2. 2012. С.28-33.
29. Заверико Н. В. Соціальна педагогіка. Навчальний посібник. Київ: Видавничий дім «Слово», 2011. 240 с.
30. Загурська І. С. Розвиток самооцінки у підлітковому віці. *Практична психологія і соціальна робота*, 2010. №6. С.14-21
31. Котловий С. Діяльність соціального педагога з медіаторами як посередниками у розв'язанні конфліктів. *Молодь і ринок.* №1 (120). 2015. С.82-86.
32. Кулешова О. В. Вікова і педагогічна психологія. URL: http://lubbook.org/book_211.html
33. Леко Б., Чуйко Г. Медіація: підручник. Чернівці: Книги. XXI, 2011. 464 с.
34. Ложкін Г. В., Пов'якель Н. І. Психологія конфлікту: Теорія і сучасна практика: навч. посібн. Київ: Професіонал, 2006. 416 с.
35. Лукашевич М. П., Туленков М. В. Соціологія. Загальний курс: підручник. Київ: Каравела, 2004. 456 с.

36. Лях Т. Л., Спіріна Т. П. Медіація як соціальна технологія посередництва у конфліктних ситуаціях. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка*: зб. Наук. пр. / за ред.: В. С. Курило. Луганськ: ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2015. № 2 (291). Сер. Педагогічні науки. Ч. 1. С. 52-60.
37. Матвійчук М. М. Практикум з основ для фахівців педагогічної та соціальної сфери. Черкаси: ФОП Гордієнко Є. І., 2016. 192 с.
38. Матвійчук М. М. Роль та можливості медіатора як залученого фахівця при вирішенні конфліктів у навчальному закладі. *Розбудова миру. Профілактика і вирішення конфлікту з використанням медіації: педагогічний аспект*. Київ: ФОП Стеценко В. В., 2016. С. 84-85.
39. Модель процесу посередництва: концепції, методи та прийоми: посібник. 2-ге вид., доп. / За ред.. А. Журавського, Н. Гайдук. Вінніпег; Львів: Малті-М, 2004. 151 с.
40. Муліка К. М. Шкільні служби порозуміння як шлях до підвищення психологічної культури в учнівському середовищі. *Педагогічні технології. Постметодика*, № 6 (91). Полтава, 2010. С. 32-37.
41. Нікітчук Г. Програма підготовки координаторів шкільних служб розв'язання конфліктів (шкільних служб примирення) у контексті 194 профілактики підліткової злочинності. *Відновне правосуддя в Україні*. №2, вересень. 2008. С.56-62.
42. Орлянський В. Конфліктологія. Навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2007. 160 с.
43. Освіта з урахуванням конфлікту: концепт та підходи/ Український інститут розвитку Освіти, UNISEF. 2022. 25 с.
44. Основи медіації в соціальній роботі: навчально-методичний посібник / укл. Тимчук Л. І., Білик Н. М. Чернівці: Видавничий дім «РОДОВІД», 2016. 132 с.
45. Пірен М. І. Конфліктологія: Підручник. Київ: МАУП, 2003. 360 с.
46. Поліщук М. Я. Поняття медіації як альтернативного методу вирішення спорів. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2014. Вип. 65. С. 134-139.

47. Попова А., Тургенєва А. Досвід використання медіації у скандинавських країнах: можливості для вітчизняних медіаційних практик у галузі соціальної роботи. *Social Work and Education*. Vol. 8, No. 2. Ternopil-Aberdeen, 2021. Рр. 260 – 273.
48. Прибутко П. С. Конфліктологія: Навч. посіб. для студентів вищих навчальних закладів. Київ: КНТ, 2010. 131 с.
49. Притика Ю. Д. Зміст та класифікація принципів медіації. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2010. № 10. С. 86-92.
50. Про забезпечення навчальних закладів практичними психологами і соціальними педагогами та організацію у 2016-2017 н.р. належного психологічного супроводу учасників навчально-виховного процесу: *Лист Міністерства освіти і науки України* №1/9-383 від 20.07.2016. URL: www.академія.com.ua/wp-content/uploads/2016/06/praktpsyh-2016.doc
51. Про медіацію. Проект Закону України № 3665 від 17.12.2015. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=57463
52. Про методичні рекомендації з питань організації виховної роботи у навчальних закладах у 2016-2017 н.р: *Додаток до листа Інституту модернізації змісту освіти* від 25.07.2016. URL: <http://www.imzo.gov.ua/2016/07/25/list-imzo-vid-25-07-2016-2-1-10-1828-prometodichni-rekomendatsiyi-z-pitan-organizatsiyi-vihovnoyi-roboti-u-navchalnihzakladah-u-2016-2017-navchalnomu-rotsi/>
53. Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року: *Указ Президента України*. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>.
54. Про освіту: *Закон України*. URL: <http://osvita.ua/legislation/law/2231/>
55. Про особливості діяльності практичних психологів (соціальних педагогів) загальноосвітніх навчальних закладів: *Лист Міністерства освіти і науки України* № 1/9 -272 від 2 серпня 2001 р.
56. Про охорону дитинства: *Закон України*. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>.
57. Про удосконалення організації медичної допомоги дітям підліткового віку: *Наказ Міністерства охорони здоров'я України* № 465 від 12 грудня 2002 р. URL: <http://www.uazakon.com/document/spart02/inx02652.htm>

58. Психоконсультування старшокласників, схильних до правопорушень: навч.-метод. посібник / І. М. Зварич, В. Г. Панок, Я. В. Чаплак, Н. В. Гаркавенко, Я. С.Мудрий, І. І. Солійчук. Чернівці: Чернівецький Ун-т, 2011. 264 с.
59. Рекомендовані стандарти якості функціонування Шкільних Служб Порозуміння (програм медіації однолітків) 2010 р. (Проект) / Український центр порозуміння. *Український науково-методичний центр практичної психології та соціальної роботи Міністерства освіти та науки України*. URL: <https://refdb.ru/look/2226921.html>
60. Розбудова миру. Профілактика і вирішення конфлікту з використанням медіації: соціально-педагогічний аспект: навч.-метод. посібник. Київ: ФОП Стеценко В. В. 2016. 192 с.
61. Романишина І. М. Медіація як ефективний метод вирішення конфліктів у шкільній практиці. *Таврійський вісник освіти*. 2014. №3. С.248-255.
62. Романовська Д. Д., Білик Н. М. Шкільна служба порозуміння: впровадження медіації у загальноосвітніх навчальних закладах Чернівецької області (психолого-педагогічний проект кафедри загальної та соціальної педагогіки Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича та обласного науково-методичного центру практичної психології і соціальної роботи ІППОЧО для впровадження в діяльність психологічної 199 служби системи освіти Чернівецької області).. Чернівці, 2014. URL: iprobuk.cv.ua/images/медаця05092014.docx
63. Русинка І. І. Конфліктологія. Психотехнології запобігання і управління конфліктами. Київ: Професіонал, 2007. 332 с.
64. Савчин М. В., Василенко Л. П. Вікова психологія. Київ: Академвидав, 2006. 360 с.
65. Сергєєнкова О. П., Столярчук О. А., Коханова О. П., Пасєка О. В. Психологія спілкування. Навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2012. 376 с.
66. Сімейні групові наради як метод розв'язання конфліктних ситуацій: метод. матеріали для тренера / упоряд.: Т. П. Авельцева, Н. В.Зимівець, О. А. Калібаба, В. П. Лютий; за заг . ред.. І. Д.Зверєвої. Київ: Наук. світ, 2003. 86 с.

67. Словник-довідник термінів з конфліктології / уклад. Проф. М. І. Пірен, проф. Г. В. Ложкіна. Чернівці-Київ, 1995. 332 с.
68. Соціальна педагогіка: навч. Посіб. Для студ. Вищ. Навч. Закл. / за ред. О. В. Безпалько. Київ: Академвидав, 2013. 312 с.
69. Соціально-педагогічна та психологічна допомога сім'ям з дітьми в період військового конфлікту: навчально-методичний посібник / упорядники Бочкор Н. П., Лунченко Н. В. Київ: Агентство «Україна», 2015. 176 с.
70. Суховєєва Н. М. Шкільні служби порозуміння як інновація в соціально-педагогічній діяльності. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету*: збірник наукових праць. Серія: Педагогічні науки. Вип. 96 / Чернігівський ун-т Т. Г. Шевченка, Чернігів, 2012. С.202-205.
71. Трухан М. А. Модель формування готовності майбутніх соціальних педагогів до розв'язання професійних конфліктів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*: Серія «Педагогіка, соціальна робота» / гол. ред.. І. В. Козубовська. Ужгород: Говерла, 2014. Випуск 30. С. 170-173.
72. Формування превентивного виховного середовища загальноосвітнього навчального закладу: навч.-метод. посіб. / Єжова О. О., Кириченко В. І., Тарасова Т. В. [та інші.]; За заг. ред.. д.п.н., Оржеховської В. М. Кіровоград: Імекс ЛТД, 2014. 172 с.
73. Шкільна служба розв'язання конфліктів: досвід впровадження / упоряд. К. Л. Розумовський. Київ: А.С.К., 2007. 88 с.
74. Шкільна служба розв'язання конфліктів: досвід упровадження. Посібник / Р. Коваль, А. Горова, А. Нікітчук та ін. Київ: Видавець Захаренко В.О., 2009. 168 с.
75. Шкільний центр медіації. Крок за кроком / упор. Шестакова Л., Кашина А. Кіровоград: Центрально-Українське видавництво, 2012. 48 с.
76. Яхно Т. П., Куревіна І. О. Конфліктологія та теорія переговорів. Навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2012. 168 с.